

Biologizarea mediului social în ecologia umană a școlii de la Chicago

Filip Alexandrescu

Departamentul de Politici Sociale

Ecologia umană, dezvoltată în cadrul Școlii de la Chicago în deceniile doi și trei ale secolului trecut, este una dintre primele abordări sociologice care a luat în considerare mediul natural în explicarea fenomenelor sociale. Acest articol își propune să exploreze bazele teoretice ale acestui domeniu de cercetare, promovată în special de Robert E. Park, Roderick McKenzie și Ernest W. Burgess și să argumenteze că în pofida pretensei similarități cu ecologia plantelor și a animalelor, ecologia umană nu analizează procese și fenomene ecologice propriu-zise ci mai degrabă procese sociale.

Prezentarea conceptelor de bază ale ecologiei umane este urmată de o analiză comparativă între ecologia comunităților de plante sau animale și a celor umane, pentru a vedea în ce măsură este justificată folosirea substantivului ecologie în sintagma „ecologie umană”. Pentru a explica diferențele substanțiale constatate între cele două tipuri de „ecologii”, am abordat problema din două unghiuri diferite. Pe de-o parte am investigat principalele concepte ale ecologiei umane, concentrându-ne atât asupra evoluției lor în cadrul științelor naturii (Darwinismul și ecologia generală) cât și asupra istoriei lor mai puțin cunoscute din gândirea socială și teologică a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Pe de altă parte, am propus o interpretare alternativă, exclusiv sociologică, a ceea ce promotorii ecologiei umane au considerat a fi manifestările ecologice ale „substructurii biotice a societății.” Ambele linii de argumentare converg în a susține ipoteza acestui studiu și anume că ecologia umană nu se referă, în fapt, la procese ecologice ci la procese sociale care, printr-o transformare conceptuală, au fost biologizate cu scopul de a explica realitatea socială în termeni împrumutați din științele naturii. Motivația acestei abordări poate fi înțeleasă ca un efort de a articula o perspectivă funcționalistă asupra vieții sociale. Lucrarea se încheie cu o discuție asupra migrației conceptelor între științele sociale și cele ale naturii.

Acceptarea unei perspective ecologice în studiul vieții sociale, așa cum a fost dezvoltată de Școala de la Chicago în perioada interbelică, pare a intra în directă contradicție cu imperativul durkheimian de a explica faptele sociale exclusiv prin raportare la alte fapte sociale. Reacția sociologilor față de această aparentă „contravenție” nu s-a lăsat mult așteptată.

Cel mai mult au fost criticate „premisele biologice nerealiste” ale ecologiei umane (Willhelm, 1964, 242) sau, mai recent, exagerarea rolului factorilor de mediu în explicarea fenomenelor sociale (Vaillancourt, 1995, 6).

Alți sociologi nu au fost atât de preocupați de „erezia” ecologiei umane, ci au scos în evidență incompletitudinea acestei abordări,

atrăgând atenția asupra anumitor aspecte importante (de exemplu impactul orașelor asupra mediului) care au fost ignorate de teoreticienii ecologiei umane (Hannigan, 1995, 14-16).

Perspectiva din care este conceput articolul de față se deosebește de celelalte abordări menționate mai sus prin aceea că ne propunem să deconstruim, după o analiză critică atentă, însuși *punctul de vedere ecologic* dezvoltat de reprezentanții Școlii de la Chicago. Mai precis, vom urmări să răspundem la întrebarea: ce se înțelege prin „mediu” în teoriile sociologilor de la Chicago? Este vorba de același „mediu” de care se ocupă științele naturii, sau termenul desemnează o realitate de un alt ordin?

Lucrarea este motivată și de constatarea că autorii mai sus menționați, alături de alți sociologi care s-au ocupat de ecologia umană, (de exemplu Coser (1977) sau Raushenbush (1979)), au analizat și criticat ecologia umană strict în termenii în care a fost formulată de promotorii ei. Cu alte cuvinte, ei au vorbit despre „competiție”, „dominanță” și „succesiune” – câteva dintre conceptele cheie ale ecologiei umane - fără a se întreba dacă aceste procese sunt realmente „ecologice” și „subsociale” sau dacă nu e posibil ca doar *limbajul* folosit să fie ecologic. Înainte de a răspunde la aceste întrebări vom prezenta argumentele teoretice avansate de părinții ecologiei umane, și anume Roderick McKenzie (1849 – 1925), Ernest W. Burgess (1886 – 1966) și, în special, Robert E. Park (1864 – 1944).

Ordinea ecologică în natură și societate

Roderick McKenzie definește ecologia umană ca “studiuil relațiilor spațiale și temporale ale ființelor umane, modelate de forțele [...] mediului natural” (1967, 63 - 64). În această etapă timpurie a dezvoltării sale, ecologia umană este concepută ca o extensie a ecologiei plantelor și animalelor la domeniul vieții umane. Această extensie

privește, mai exact, aplicarea conceptelor dezvoltate în ecologia generală – competiție, dominanță, invazie și succesiune – în explicarea interacțiunilor și activităților umane (Michelson, 1976, 8). Mai mult decât atât, societatea în ansamblul ei este concepută în termeni ecologici, fiind definită de Robert E. Park ca aria în care competiția biologică și-a pierdut din intensitate iar lupta pentru existența - în sens darwinist - a atins forme mai evolute și subtile (Park, 1952, 150 - 151).

Pentru sociologii Școlii de la Chicago, comunitatea este caracterizată de relații simbiotice (adică non-sociale) și are o structură fizică, determinată spațial și temporal. Principiile fundamentale care organizează viața oricărei comunități sunt *competiția* și *diviziunea muncii* (Wirth 1945: 484). Din acest punct de vedere, comunitatea se deosebește de societate, aceasta din urmă fiind reglementată nu doar de competiție și interdependență economică, ci și de convenții, solidaritate și de o ordine morală (Park, 1952, 181). Această distincție între comunitate și societate pare să nu își aibă inspirația în tradiția sociologică propriu-zisă ci este mai degrabă o dihotomie *sui generis* rezultată din perspectiva ecologică propusă de Park și de adepții săi de la Universitatea Chicago.

Care este însă relația dintre comunitate și societate? Pentru Park, comunitatea umană poate fi concepută sub o formă piramidală (a se vedea figura 1). Există un nivel de bază, la care comunitatea umană nu se deosebește esențial de comunitățile de plante și animale. Competiția este conceptualizată ca o formă de “*interacțiune fără contact social*” (Park și Burgess, 1969, 506) sau, cu alte cuvinte, o interacțiune care nu presupune conștiință sau comunicare prin simboluri. Definindu-l în acest fel, Park golește conceptul de competiție de orice semnificație socială și astfel îl poate generaliza cu ușurință de la domeniul ecologiei la cel al sociologiei. Substructura simbiotică a societății umane

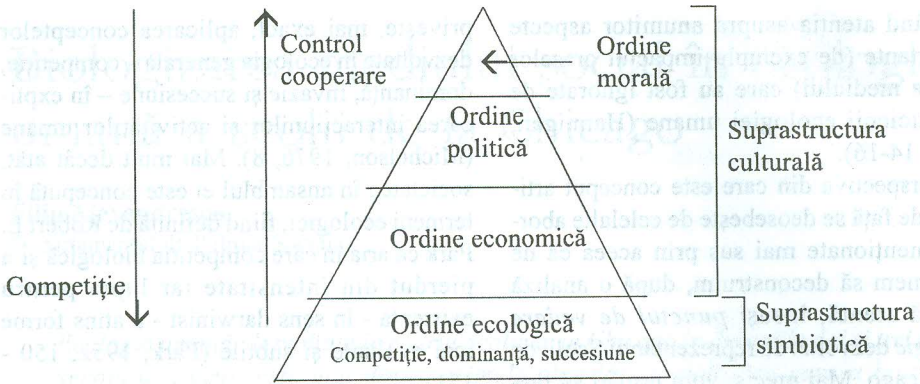

Fig. 1. Structura comunității umane

NOTĂ. Figura se bazează pe o descriere propusă de Park, (1952,157). Sensul săgeților indică o creștere (a competiției sau a controlului și cooperării)

este modelată, în afară de competiție, și de procese complexe de dominanță și succesiune, ce pot fi lesne descrise în termenii ecologiei generale.

Avansând spre vârful piramidei se intră în domeniul suprastructurii culturale, în care lupta pentru existență și fenomenele asociate ei diminuează în intensitate dat fiind că indivizii se află sub imperiul normelor și valorilor sociale. Ordinea economică este încă relativ puțin reglementată normativ, dar constrângerile vieții sociale operează din ce în ce mai eficient la nivelul ordinii politice și mai ales al celei morale. Într-o formulă sintetică se poate afirma că suprastructura culturală are menirea de a limita și reglementa „haosul” luptei pentru supraviețuire.

Echivalentul structurii biotice la care se referă Park este, în termeni moderni, mediul natural al societății umane, adică totalitatea factorilor și proceselor non-sociale care au o influență asupra unei populații date. Manifestările acestei substructuri sunt considerate de sociologii de la Chicago ca fiind de natură ecologică. După această scurtă prezentare a structurii comunității umane, în cele ce urmează vom analiza mai îndeaproape principalele procese ecologice, și anume competiția, dominanța și succesiunea. Competiția este mecanismul central prin care Park și colegii săi explică ordinea socială, în același

fel în care Charles Darwin (1809 – 1882) a folosit ideea „luptei pentru existență” pentru a explica relațiile dintre specii în lumea naturală:

„Nimic nu este mai ușor decât să admiți verbal adevărul luptei generale pentru viață și nimic nu este mai greu pe de altă parte – după cum am constatat-o eu însumi - decât să ai în minte în mod constant această concluzie. Atâta timp cât ea nu se va fixa în mod temeinic în minte, toată economia naturii, cu fiecare fapt privitor la răspândire, raritate, abundență, dispariție și variabilitate va fi puțin înțeleasă sau va fi înțeleasă cu totul greșit” (Darwin, 1957, 84).

Competiția este văzută de Park și Burgess ca un proces universal ce prezintă aceleași caracteristici de bază atât în comunitățile de plante și animale cât și în cele umane, cu singura deosebire că în acestea din urmă „competiția este mereu complicată de alte procese [sociale]” (Park și Burgess, 1969, 506). În comunitățile umane, competiția se manifestă, de exemplu, atunci când organizațiile industriale sau comerciale luptă să ocupe zona bancară sau zonă comercială a orașului, adică acele zone unde valoarea imobiliară este maximă (Park, 1952, 152).

Din *Originea speciilor*, sociologii de la Chicago au preluat și ideea că în habitaturile umane, ca și în cele naturale, competiția este

dublată de cooperare sub forma unui proces complex de *cooperare competitivă* (Park, 1952, 147). Din punctul de vedere al ecologiei umane, competiția îndeplinește două funcții esențiale în orice formă de comunitate umană sau non-umană. În primul rând, procesul competiției plasează fiecare individ sau specie în acea nișă care îi permite să se dezvolte în funcție de propriile nevoi cât și de nevoile altor indivizi sau specii (Park, 1952, 79). În al doilea, competiția asigură supraviețuirea întregii comunități, restabilind echilibrul sistemului ori de câte ori acesta este afectat de influențe interne sau externe (Park, 1952, 150). Cele două aspecte sunt strâns legate deoarece, prin restabilirea echilibrului, competiția aduce cu sine o și mai accentuată diviziune a muncii (Park, 1952, 154) care oferă un număr sporit de „nișe” pentru supraviețuirea membrilor comunității.

Competiția, indiferent că are loc în comunități de plante, animale sau oameni tinde să se organizeze și stabilizeze atunci când apar una sau mai multe specii *dominante*. „Rolul dominanței în societatea umană nu diferă de acela pe care îl joacă într-o comunitate de plante” (Park, 1952, 161 – 162). Acestea asigură stabilitatea comunității și astfel formează cadrul pentru toate procesele de competiție. Din punct de vedere spațial, dominanța presupune un centru de unde se exercită controlul. Centrul de afaceri al unui oraș (central business district) își face simțită influența asupra unor zone concentrice, scăzând treptat în intensitate din zonele centrale spre cele de la periferia comunității urbane (Park, 1952, 163).

Ca exemplu de aplicare a acestei teorii, Park a identificat zona *dominată* de orașul Chicago analizând răspândirea ziarelor metropolitane. Astfel a descoperit că la peste 50 de mile de centrul orașului, ziarele locale erau mai mult citite decât cele centrale. Mai mult, această zonă de dominanță „informațională” corespundea sectorului suburban al Chicago-ului și zonei în care erau plasați principalii parteneri comerciali ai orașului

(Dawson, 1934, 294 – 295). Deși noțiunea de dominanță oferă o bună explicație pentru organizarea ecologică a unei comunități urbane, ea nu poate surprinde procesele complexe de schimbare care caracterizează orașele, în special în epoca modernă. Succesiunea este conceptul care reintroduce elementul dinamic, desemnând seria de etape prin care trece o comunitate de la o formă instabilă spre o formă mai stabilă de organizare (Park, 1952, 152).

În pofida caracterului aparent abstract al teoriilor ecologiei umane, pe baza lor au fost elaborate studii empirice foarte minuțioase asupra comunităților urbane americane și în special asupra orașului Chicago. Efectele competiției și a celorlalte procese ecologice se traduc printr-o anumită distribuție *spațială* a indivizilor și instituțiilor dintr-un oraș, distribuție ce își păstrează stabilitatea în ciuda dinamismului fenomenelor de creștere urbană (McKenzie, 1967, 64).

Întrebări privind caracterul „natural” al mediului în ecologia umană

Concepția ecologică a Școlii de la Chicago poate fi rezumată, în liniile sale esențiale, la următoarea întrebare formulată de Robert Park: „*există* sub ceea ce se numește în mod obișnuit societate un sistem de relații vitale și funcționale care leagă ființele umane și care poate fi descris ca sistem simbiotic sau ecologic?” (apud Raushen-bush, 1979, 160, subliniere adăugată). Răspunsul dat a fost afirmativ iar argumentele în favoarea lui au fost treptat articulate în teoria ecologiei umane. „Substructura biotică a societății,” sau ceea ce în limbaj modern am numi mediul natural, este considerată baza non-socială a societății și astfel conceptualizată în termeni identici cu cei folosiți în analiza comunităților de plante sau animale.

O examinare mai atentă ne atrage însă atenția asupra unor diferențe notabile între comunitățile umane studiate de sociologii de la Chicago și comunitățile non-umane cu care

primele sunt considerate a fi foarte similare. Aceste diferențe privesc atât elementele structurale (categoriile de indivizi și relațiile între acestea, mediul și resursele sale etc.) cât

și modul de funcționare (competiție, dominanță, succesiune) al celor două tipuri de comunități (a se vedea tabelul 1).

Tabelul 1. Diferențe între ecologia umană și ecologia plantelor și animalelor (Park et al. 1952, 1967).

Criteria de evaluare	Ecologia plantelor și animalelor	Ecologia umană
Categoriile de indivizi ce formează o comunitate	<i>Diferite specii de plante și animale</i>	<i>O singură specie (umană)</i>
Caracteristicile mediului	<i>Natural</i> – perspectivă holistă asupra relațiilor complexe dintre diferitele specii și dintre acestea și mediul lor natural	<i>Construit</i> – perspectivă unilaterală asupra organizării spațiale a comunității și a relațiilor dintre comunitate și membrii ei
Relațiile dintre membri comunității	Relațiile leagă <i>mai multe</i> specii diferite ale unei comunități, sub forma unei „rețele de interdependențe vitale” (web of life).	Relațiile sunt stabilite doar între membrii unei <i>singure</i> specii (umane), fără să fie luate în considerare legăturile cu alte specii de plante și animale (care trăiesc în sau în proximitatea orașelor)
Resursele	Comunitățile de plante și, într-o măsură mai redusă, cele de animalele, folosesc resursele disponibile în <i>habitatul lor local</i>	Comunitățile umane (mai ales orașele) folosesc resurse dintr-o <i>zonă mult mai extinsă</i> decât aceea în care locuiesc propriu-zis.
Competiție	Competiția are loc pentru <i>resurse fizice/biologice</i> , cum sunt lumina, apa, substanțele nutritive	Indivizii sau instituțiile sunt în competiție pentru resurse economice, spre exemplu pentru “valori imobiliare” (Park, 1952, 152) (<i>resurse definite social</i>)
Succesiunea	Are loc potrivit unor mecanisme de natura strict <i>ecologică</i>	Este dependentă de mijloacele de transport disponibile, de nivelul veniturilor populației cât și de valorile/preferințele localnicilor, toate acestea fiind evident variabile sociale
Localizarea dominanței	Este dificil de identificat un centru unic de dominanță.	În orașe, dominanța poate fi localizată fără ambiguitate în centrul financiar și bancar (central business district)
Procese de creștere/expansiune	Procesele de creștere sunt în general limitate de resursele habitatului local. Competiția reduce populația oricărei specii atunci când aceasta tinde să depășească limitele habitatului.	Creșterea este aproape nelimitată, dată fiind posibilitatea de a extinde mediul construit și de a antrena cantități din ce în ce mai mari de resurse din zone adiacente pentru a susține un număr crescând de indivizi.
Echilibrul	Acesta este atins și menținut între limitele comunității de plante sau animale.	Echilibrul – înțeles ca o capacitate a comunității de a-și menține integritatea – este menținut în cadrul unui proces de continuă creștere (măsurat prin creșterea populației și expansiunea fizică a orașului)

Dacă aceeași ordine ecologică ar fi prezentă și aceleași procese ar opera în comunitățile de animale și plante ca și în cele umane, cum ar putea fi explicate diferențele observate? Ne putem întreba, de asemenea, de ce logica ecologiei umane nu a fost aplicată integral și de ce sociologii de la Chicago, în pofida frecventelor referiri la ecologia generală, nu și-au pus problema de a studia relațiile foarte complexe dintre oameni și celelalte specii (animale și plante) trăitoare în mediul urban?⁴

Pentru a răspunde întrebărilor ridicate mai sus propunem să le sintetizăm și să le reformulăm astfel: sunt mediul și procesele ecologice discutate de adepții ecologiei umane realmente naturale (așa cum le-ar înțelege un specialist în biologie) sau sunt ele mai degrabă procese sociale *biologizate*⁵ Dată fiind complexitatea problemei, am propus două linii de argumentare, diferite dar complementare, într-o încercare de a înțelege ce anume este „substratul ecologic al societății”. Prima abordare constă într-o analiză a originilor ecologiei umane și a conceptelor ei de bază. Mai precis, ne vom concentra asupra celor două surse de inspirație explicit recunoscute ale ecologiei umane: teoria darwinistă și ecologia generală.

A doua cale este de a găsi o interpretare sociologică a fenomenelor pe care sociologii de la Chicago le numesc „naturale” sau „biotice”.

Originile ecologiei umane

Deși poate părea surprinzător, conceptul de competiție, sau ceea ce Darwin numea „lupta pentru existență,” nu își are originea în științele naturale ci în cele sociale. O primă indicație în acest sens este oferită de Park însuși, citându-l pe specialistul în biologie Arthur Thomson (1861–1933):

Cu greu s-ar putea găsi o ilustrare mai bună a antropomorfismului [teoriei] lui

Darwin decât ideea fundamentală a luptei pentru existență. Este o idee împrumutată din lumea umană; i-a fost sugerată lui Darwin – în mod conștient - citindu-l pe Malthus; i-a fost sugerată - subconștient – de apriga competiție industrială, mai șocantă în vremea lui Darwin decât în zilele noastre [1911, n.n.] (Thomson, 1911, 71 – 72).

Mai mult, Darwin nu a fost singurul om de știință care a fost influențat de faimoasa teorie a lui Thomas Malthus (1766 – 1834). Alfred Russel Wallace (1823–1913), care a descoperit independent de Darwin teoria evoluției prin selecție naturală, a fost la rândul lui inspirat de celebrul *Eseu asupra Principiului Populației*, care i-a sugerat „îndelung căutatul indiciu privind mecanismul efectiv prin care se realizează evoluția speciilor organice” (*apud* Thomson, 1910, 14). Ideea că există mecanisme care mențin populația la nivelul permis de mijloacele de subzistență a fost pentru prima oară formulată (în anul 1798) cu referire la *societatea umană* (Malthus, 1992, 21). Mai mult chiar, această teorie a apărut într-un context socio-cultural specific și anume în cea de-a doua etapă a tranziției demografice când, datorită industrializării și a îmbunătățirii condițiilor de trai, Europa Occidentală a cunoscut o creștere foarte rapidă a populației. Această veritabilă „explozie demografică” (Zamfir și Vlăsceanu, 1993, 651) a ridicat semne de întrebare cu privire la posibilitatea ca o astfel de creștere să continue, dată fiind incapacitatea sistemelor productive din acea vreme de a spori în același ritm resursele necesare traiului.

În afară de Thomson, o serie de alți autori au analizat influența ideilor sociale din epocă asupra teoriei evoluției. Robert Young a elaborat o analiză detaliată a originilor sociale ale Darwinismului cu scopul de a argumenta îndrăzneța afirmație că „Darwinismul este social” (Young, 1985, 609 – 638, subliniere în original). Young susține nu numai că opera lui Darwin este strâns legată de teoriile

sociale și de ideile teologice ale Angliei secolului al XIX-lea, dar și că Darwinismul s-a dezvoltat în cadrul teologiei naturale mai degrabă decât în opoziție cu aceasta (Young, 1985, 615). Teologul William Paley i-a sugerat lui Darwin ideea că în natură funcționează atât „superfecunditate” (înmulțirea exponențială a speciilor), cât și „răriri” (distrugerea unei părți din populația unei specii de către alte specii), ceea ce mai târziu a fost numit „selecție naturală” (Young, 1985, 611-612). Pentru Paley, echilibrul dintre aceste două forțe reprezenta o ilustrare în plus a ceea ce s-ar putea numi, în lipsa unui termen mai potrivit, „argumentul design-ului divin” (apud Young, 1985, 611-612)⁶. Se cuvine spus că, deși Darwin a acceptat inițial „argumentul design-ului”, așa cum fusese formulat de Paley, el nu l-a mai considerat credibil după descoperirea legii selecției naturale (Darwin 1958).

Antropomorfismul teoriei evoluționiste era evident și pentru contemporanii lui Darwin. Într-o scrisoare adresată lui Engels, Karl Marx (1818–1883) scria: “Este remarcabil cum Darwin recunoaște în fiare și plante societatea engleză [contemporană lui] cu diviziunea muncii, competiția, deschiderea de noi piețe, ‘invenții’ și malthusiana ‘luptă pentru existență’” (apud Schmidt, 1971, 46).

Însăși ecologia generală are puternice rădăcini în gândirea socială și economică a secolului al XIX-lea. La începuturile sale, relația ecologiei cu economia era recunoscută explicit de reprezentanții „noii” științe naturale:

„Omul își începe întotdeauna investigațiile prea aproape de sine, descoperind mai târziu că trebuie să își lărgescă baza de cercetare. Economia [...] este cu un secol mai veche decât ecologia. A fost și este știința subzistenței sociale, a nevoilor și a satisfacerii lor, a muncii și a bogăției. Ea caută să elucideze relațiile dintre producător, comerciant și consumator în cadrul comunității umane

și să explice cum se perpetuează întregul sistem. Ecologia lărgeste această cercetare printr-un studiu general al ofertei și cererii, al efortului, acumulării și consumului în fiecare domeniu al vieții [...] [Economia] ar fi fost o știință mai bună și mai luminată dacă ar fi pornit de la biologie” (Wells, Huxley, și Wells, 1938, 946-947).

Se observă că deși ecologia este descrisă ca o extensie a economiei la întregul domeniu al lumii vii și este recunoscută ca fiind mult mai recentă decât ultima, totuși aceasta (ecologia) devine punct de reper pentru economie. Mutarea accentului de la economie la ecologie, într-o perioadă de avânt a științelor naturale, are un dublu efect. În primul rând, îi permite ecologiei să facă inteligibilă lumea naturală în practic aceiași termeni în care teoreticienii vieții sociale explicau lumea relațiilor sociale și economice ale oamenilor. În al doilea rând, face posibilă înțelegerea fenomenelor economice drept cazuri particulare ale unor procese și fenomene mai generale care au loc în lumea naturală și astfel le prezintă pe primele ca fiind întrucâtva rezultatul unor forțe *naturale*.

Din această foarte scurtă incursiune în istoria⁷ unora dintre ideile fundamentale ale ecologiei umane se constată că deși originile imediate ale acestora se găsesc în științele naturale, ele au legături mult mai profunde cu teoriile și concepțiile economice, sociale și teologice ale secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Mai mult decât simple importuri din științele naturii, ideile și conceptele cu care operează sociologii de la Chicago își păstrează în bună măsură conținutul ideatic pe care l-au avut la origine. Trecerea lor prin vocabularul neutru al științelor exacte pare să nu le fi modificat straturile mai adânci de semnificație pe care le-au avut acum două secole.

În sprijinul acestor argumente vine și afirmația lui Darwin că în *Originea speciilor* folosește „expresia [luptă pentru existență]

într-un sens larg și metaforic” (Darwin, 1957, 84). Thomson adaugă că deși unii dintre adepții teoriei darwiniste au încercat să analizeze în detaliu diferite forme de luptă pentru existență, Darwin însuși nu a fost preocupat să definească și să elaboreze, din punct de vedere logic, acest concept (*idem*, 73). Cu alte cuvinte, chiar în teoria evoluționistă, conceptul pe care se bazează atât de mult ecologia umană funcționează ca o metaforă. Departate de a desemna un *mecanism biologic specific*, noțiunea de luptă pentru supraviețuire și-a păstrat statutul unei formule sugestive și generale.

Fenomene ecologice sau sociale?

„În această secțiune a lucrării ne vom concentra asupra unei interpretări alternative, formulate în termeni sociologici, a ceea ce reprezentanții Școlii de la Chicago au considerat a fi „ordinea ecologică” a comunităților umane. Relațiile de competiție descrise în detaliu de Park și colegii săi pot fi identificate fără dificultate în forma de organizare socială pe care Ferdinand Tönnies (1855–1936) o numește *Gesellschaft*. Într-adevăr, nu există oare o similaritate evidentă între „interacțiunile fără contact social,” de care vorbesc sociologii de la Chicago, și voințele individuale ale celor din *Gesellschaft* care, deși aflate în multiple relații, „rămân independente unele de altele și lipsite de relații reciproce de familiaritate”? (Tönnies, 1957, 76). Asocierea dintre *Gesellschaft* și relațiile impersonale care caracterizează viața urbană a stat, de altfel, la baza uneia dintre marile școli de sociologie urbană (Abraham, 1991, 145).

Distincția între substructura simbiotică și suprastructura culturală a societății, ca și ideea controlului exercitat de ultima asupra celei dintâi este perfect identificabilă la Tönnies. El vorbește de puterea banilor, care deși poate asigura anumitor indivizi beneficii și putere (adică o poziție „dominantă” în

cadrul comunității) este totuși limitată de convenții și norme sociale, fiind supusă astfel influenței unei ordini superioare, culturale. Succesiunea și invazia au fost la rândul lor discutate de reprezentanții științelor sociale, începând cu Malthus. Ca un efect al tendinței populației de a crește în număr și de a depăși mijloacele de subzistență disponibile, Malthus vedea în migrație nevoia celor mai puțin favorizați membri ai societății de a căuta și de a ocupa succesiv teritoriile nepopulate (Malthus, 1986, 61-62).

Referirile la lucrările lui Malthus și Tönnies servesc ca o ilustrate (fără îndoială una dintre multe posibile) a tezei noastre că așa-numitele fenomene ecologice analizate de Școala de la Chicago pot și au fost deja conceptualizate și explicate în cadrul de referință al științelor sociale. Din punct de vedere ontologic este nejustificată postularea a două tipuri de relații între indivizi: „biotice” pe de-o parte și „sociale” pe de alta. Ordinea ecologică pare a nu fi altceva decât o ordine *biologizată*, o ordine care deși e întru-totul socială este teoretizată în limbajul riguros și chiar sentențios al științelor naturale.

Suntem însă îndreptățiți să vorbim de un adevărat proces de *biologizare* a mediului social? S-ar putea argumenta că sociologii de la Chicago nu au făcut altceva decât să reintroducă în discursul științelor sociale concepte și explicații care, cu câteva decenii înainte, fuseseră împrumutate din gândirea socială de către Darwin, Huxley, Wells etc. Vădindu-se utile în explicarea universului biologic, ele au fost valorificate și în sociologie pentru a face inteligibile fenomenele sociale.

Bernard Cohen face distincția între două forme principale pe care le pot lua transferurile conceptuale și terminologice între discipline. Pe de-o parte, este vorba de *analogie* care desemnează „similaritate în funcționare”, iar pe de alta de *homologie* care se referă la „similaritate în formă” (Cohen,

1994, 16). Urmând logica acestei distincții se poate afirma că ecologia umană a adoptat nu numai analogia cu lumea naturală (societatea *funcționează* asemenea unei comunități de plante sau animale) ci și homologia că, la un anumit nivel, comunitatea umană *este* organizată ecologic.

Motivația acestui efort de a teoretiza viața socială ca fiind modelată de forțe ecologice, „îmbălânzite” însă de suprastructura normativă și valorică, este sugerată de implicațiile demersului de biologizare a realității sociale. Analizând viața urbană în termenii unor forțe impersonale și chiar non-sociale, sociologii de la Chicago au articulat o concepție funcționalistă asupra realității sociale.

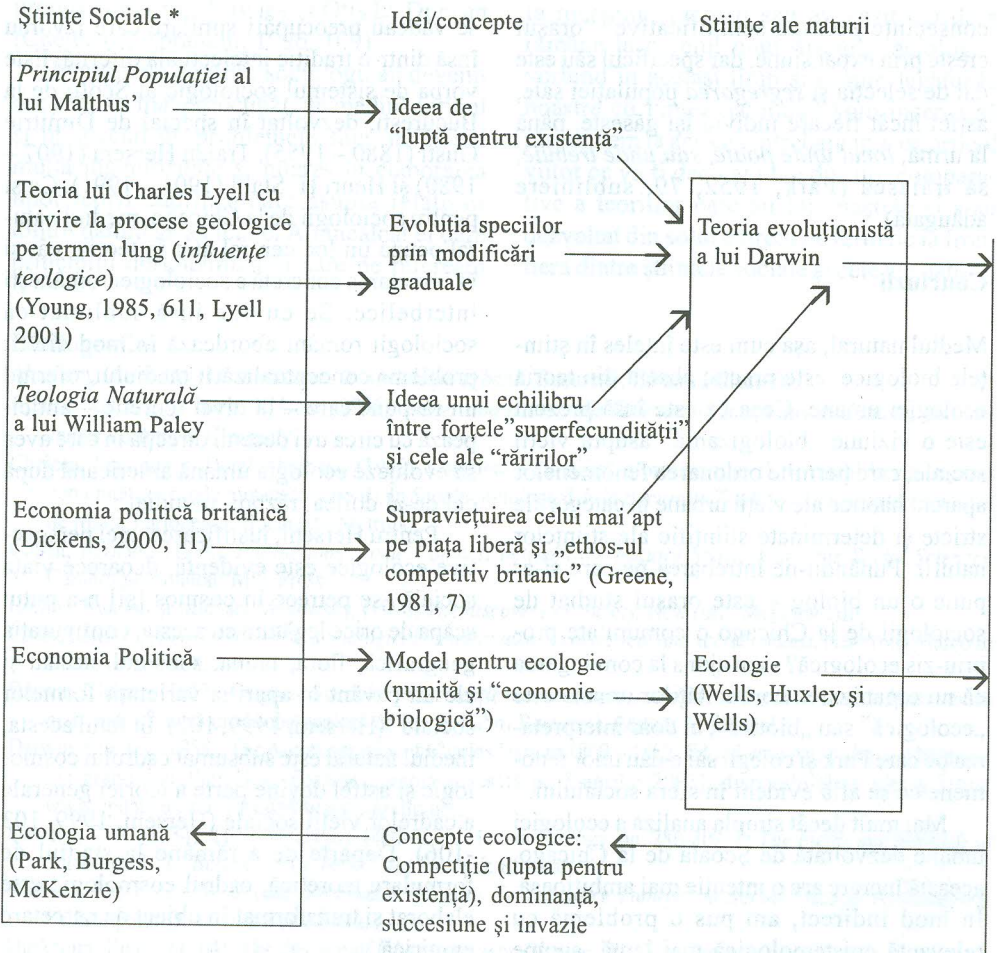
Cele trei presupoziii majore ale funcționalismului (Wallace și Wolf, 1999, 18) sunt perfect identificabile în ecologia umană. Aceste supoziii privesc în primul rând interdependența componentelor oricărui sistem social, în al doilea menținerea unei stări normale, de echilibru, a sistemului și în al treilea rând contribuția părților la reechilibrarea sistemului în cazul unor influențe perturbatoare. Aceleași principii se regăsesc și în funcționarea comunităților umane. Din nișa sa ecologică, fiecare individ sau populație contribuie la perpetuarea comunității din care face parte. Succesiunea este un proces prin care se face trecerea de la o stare de *echilibru* relativ la altă stare de echilibru (în general, superioară). În fine, efectul oricărui dezechilibru este „reparat” prin mecanismul competiției, în acest fel realizându-se o *quasi*-perfectă conservare a status-quo-ului la un moment dat.

Este evident că toate așa-numitele procese ecologice descrise mai sus asigură buna *funcționare* a sistemului social. Posibilele efecte negative ale acestor forțe sunt limitate și atenuate de suprastructura morală, ceea ce este de asemenea în concordanță cu o viziune funcționalistă asupra realității sociale. O altă similaritate cu funcționalismul privește

distribuția indivizilor în cadrul comunității umane. Din punct de vedere funcționalist, indivizii cu diferite talente și abilități ocupă poziții inegale în cadrul structurii sociale și acest fapt este „normal” și „pozitiv” pentru societate (Allahar și Coté 1998: 7). În ecologia umană, pozițiile sociale inegale iau forma unor poziționări în nișe ecologice mai mult sau mai puțin favorabile. Implicațiile conservatoare ale acestei viziunii funcționaliste a ecologiei umane sunt evidente în analizele lui Park: „Negrii, ca și dentiștii, tind în general să ocupe zonele unde își pot asigura traiul și unde li se permite să locuiască, și *este probabil bine pentru societate în ansamblul ei* ca fiecare dintre noi să trăiască acolo unde poate și nu acolo unde și-ar dori” (Park, 1952, 124, subliniere adăugată).

Migrația circulară a conceptelor

Cu greu s-ar găsi cineva care să tăgăduiască influența pe care au avut-o științele naturii asupra perioadei formative a sociologiei. Biologia se numără printre principalele științe exacte care au fost propuse ca modele pentru nou apăruta „știință a societății”. Lucrările unora dintre clasicii sociologiei, spre exemplu Auguste Comte (1798–1857) (Collins și Makowski, 1998, 27), Herbert Spencer (1820–1903) și Emile Durkheim (1858–1917) (1964, 125) oferă nenumărate exemple de încercări de a explica funcționarea sistemului social prin referire la funcționarea unui organism, de cele mai multe ori a organismului uman. În acest context, argumentele din această lucrare par să indice un flux atipic al ideilor, punând în lumină o mișcare mai complexă, de constituire succesivă – mai întâi în cadrul științelor sociale și apoi în cel al științelor naturii – a conceptelor fundamentale cu care au operat sociologii Școlii de la Chicago. Sub o formă simplificată, această migrație circulară a conceptelor este prezentată în figura 2 această migrație circulară a conceptelor.

Fig. 2. Mișcarea ideilor între științele naturii și cele sociale
NOTĂ. Includ concepțiile teologice ale secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea

Este important de menționat faptul că împrumutul reciproc dintre științele sociale și cele biologice a fost profund inegal. Valorificarea de către științele naturii a unor idei născute în gândirea socială, economică și teologică a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a avut loc predominant la nivel *epistemologic*. „Naturaliștii [...] au interpretat viața animalelor și a plantelor în termenii vieții umane” (Thomson, 1911, 71).

Pe de altă parte, ecologia umană a reintrodus în vocabularul științelor sociale noțiunile care puteau să aducă lumina unei științe

consacrate în descifrarea universului uman, dar a preluat din științele naturii mai mult decât atât. Asimilarea ideilor a avut loc și la un nivel *ontologic* prin postularea existenței unei organizări biotice care formează fundamentul societății. Mai mult, ecologia umană a adoptat, cel puțin în parte, *metodologia* științelor naturii, studiind distribuția spațială a populației în cadrul comunității. Nu mai puțin important este faptul că acceptarea unei viziuni științifice asupra lumii a însemnat și adoptarea unei *Weltanschauung* care exclude voința individuală sau colectivă, cu

consecințe *politice* semnificative: “orașul crește prin expansiune, dar specificul său este dat de selecția și *segregarea* populației sale, astfel încât fiecare individ își găsește, până la urmă, *locul unde poate, sau unde trebuie*, să trăiască (Park, 1952, 79, subliniere adăugată).

Concluzii

Mediul natural, așa cum este înțeles în științele biologice, este practic absent din teoria ecologiei umane. Ceea ce este însă prezent este o viziune „biologizantă” asupra vieții sociale, care permite ordonarea fenomenelor aparent haotice ale vieții urbane în categoriile stricte și determinate științific ale științelor naturii. Punându-ne întrebarea pe care și-ar pune-o un biolog – este orașul studiat de sociologii de la Chicago o comunitate propriu-zis ecologică? - am ajuns la convingerea că nu organizarea comunităților umane este „ecologică” sau „biotică”, ci doar interpretarea pe care Park și colegii săi o dau unor fenomene ce se află evident în sfera socialului.

Mai mult decât simpla analiză a ecologiei umane dezvoltată de Școala de la Chicago, această lucrare are o intenție mai ambițioasă. În mod indirect, am pus o problemă cu relevanță epistemologică mai largă, anume aceea a modului în care mediul natural poate fi analizat și conceptualizat dintr-un punct de vedere sociologic. Răspunsul oferit de Park și colegii săi este unul cu totul neașteptat: mediul natural din ecologia umană nu este altceva decât o metaforă. În pofida pretinselor similarități cu ecologia generală, ecologia umană este ferm ancorată în tradiția gândirii funcționaliste în sociologie. Ea continuă să explice faptele sociale prin alte fapte sociale, chiar dacă acestea din urmă sunt golate de semnificația lor sociologică sau, altfel spus, sunt *biologizate*.

În aceeași perioadă în care ecologia umană a Școlii de la Chicago cunoștea un mare succes în lumea sociologilor, datorat mai ales legitimării sale printr-o știință bine consacrată în epocă (ecologia), în sociologia românească

se vedeau preocupări similare care izvorau însă dintr-o tradiție intelectuală diferită. Este vorba de sistemul sociologic al Școlii de la București, dezvoltat în special de Dimitrie Gusti (1880 – 1955), Traian Herseni (1907 – 1980) și Henri H. Stahl (1901 – 1991). Ca și pentru sociologii de la Chicago, mediul natural ocupă un loc central atât în teoria, cât și în cercetarea concretă a sociologiei românești interbelice. Se cuvine însă subliniat că sociologii români abordează în mod diferit problema conceptualizării mediului, oferind un răspuns care – la nivel teoretic – anticipează cu circa trei decenii direcția în care avea să evolueze ecologia umană americană după cel de-al doilea, război, mondial.

Pentru Herseni, justificarea unei perspective ecologice este evidentă, deoarece viața socială „se petrece în cosmos [și] n-a putut scăpa de orice legătură cu acesta; configurația geografică, flora, fauna, subsolul etc. au și ele un cuvânt în apariția varietății formelor sociale” (Herseni, 1999, 102). În felul acesta, mediul natural este subsumat cadrului cosmologic și astfel devine parte a teoriei generale a cadrelor vieții sociale (Herseni, 1999, 103-106). Departate de a rămâne la stadiul de formulare teoretică, cadrul cosmologic este elaborat și transformat în obiect de cercetare empirică.

Deși contemporane, Școala de la Chicago și Școala sociologică de la București aparțin unor stadii diferite de evoluție a teoriilor privind relațiile dintre societate și mediu. Din acest motiv, considerăm că este justificat să analizăm perspectiva ecologică a Școlii monografice în comparație cu abordările similare din perioada postbelică a ecologiei umane americane. Această opțiune este susținută și de una din concluziile la care ajung sociologii Septimiu Chelcea și Dorel Abraham într-un studiu privind „contribuția științifică a profesorului H. H. Stahl la cunoașterea comunităților rurale românești” (1996, 106-121). Autorii evidențiază cu claritate asemănarea dintre modelul de autoreglare dinamică internă elaborat de Henri H. Stahl și modelele ecosistemice

propuse de Amos Hawley și Otis D. Duncan (Chelcea și Abraham, 1996, 109).

În ultimele decenii, sociologii au devenit din ce în ce mai preocupați de mediul natural și în special de problemele sale, investind multă ingeniozitate și interes în elaborarea unor teorii cuprinzătoare asupra relațiilor dintre natură și societate. Au încălcat ei oare principiul durkheimian la care ne refeream

la începutul lucrării sau au găsit căi de a rămâne la nivelul unui discurs sociologic, vorbind în același timp și despre legăturile noastre cu lumea naturală? Vom încerca să răspundem la această întrebare într-un articol viitor ce va fi dedicat unei discuții comparative a teoriilor care au luat naștere și s-au dezvoltat din solul extrem de fertil de la frontiera dintre științele sociale și cele ale naturii.

Bibliografie:

- Abraham, Dorel. (1991). *Introducere în sociologia urbană*, București; Editura Didactică.
- Allahar, Anton L. și James E. Coté, (1998). *Richer and Poorer: the Structure of Inequality in Canada*, Toronto: James Lorimer și Company.
- Chelcea, Septimiu și Dorel Abraham. (1996). Contribuția științifică a profesorului H. H. Stahl la cunoașterea comunităților rurale românești (coord). În *Școala sociologică de la București. Tradiție și actualitate*, coordonat de Maria Larionescu. București: Metropol.
- Cohen, Bernard. (1994). *Interactions: Some Contacts between the Natural Sciences and the Social Sciences*, Cambridge London: MIT Press.
- Collins, Randall și Michael Makowsky, (1998) *The discovery of society*, New York: McGraw-Hill.
- Coser, Lewis A. (1977). *Masters of sociological thought: ideas in historical and social context*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Darwin, Charles. (1957). *Originea Speciilor prin selecție naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existență*. [tradusă din limba engleză de Ion E. Fuhn] București: Editura Academiei
- Darwin, Charles. (1958). *The Autobiography of Charles Darwin 1809 – 1882*. Edited with Appendix and Notes by his grand-daughter Nora Barlow [pagină accesată pe 3 aprilie 2003]; disponibilă la adresa <http://www.update.uu.se/~fbendz/library/cdtrilig.htm>
- Dawson, C. A. (1934). *The Sources and Methods of Human Ecology*. pp. 286-302. În *The Fields and Methods of Sociology*, L. L. Bernard (ed.), New York: Farrar & Rinehart.
- Dickens, Peter. (2000). *Social Darwinism: Linking Evolutionary Thought to Social Theory*. Buckingham; Philadelphia: Open University Press.
- Durkheim, Emile. (1964). *The division of labor in society*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- Duverger, Maurice. (1972). *The Study of Politics*. New York: Thomas Y. Crowell Company.
- Greene, John C. (1981). *Science, Ideology, and World View: Essays in the History of Evolutionary Ideas*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Hannigan, John A. (1995). *Environmental Sociology: A Social Constructionist Perspective*. London, New York: Routledge.
- Herseni, Traian. (1999). Teoria monografiei sociologice. În *Monografia: teorie și metodă*, pp. 75-174. Dimitrie Gusti, Traian Herseni și Henri H. Stahl. București: Paideia.
- Hohenwallner, Daniela (2001). *Stadtökologie – Ein historischer Überblick. derivé No. 4* online [Online]. [pagină accesată pe 11 noiembrie 2001]; disponibil la adresa <http://www.t0.or.at/~derive/deriveNo4/HohenwallnerStadtoekologie.htm>.
- Lyell, Sir Charles, Baronet, *Encyclopædia Britannica Online*. <<http://www.search.eb.com/bol/topic?eu=50697&scn=1>> [pagină accesată pe 7 decembrie 2001].
- Malthus, Thomas R. (1986). *An essay on the principle of population: the sixth edition (1826) with variant readings from the second edition (1803)*. London: W. Pickering.
- Malthus, Thomas R. (1992). *An Essay on the Principle of Population; or A View on its past and present Effects on Human Happiness; With an Inquiry into our Prospects respecting the future Removal or Mitigation of the Evils which it occasions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McKenzie, Roderick, (1967). "The Ecological Approach to the Study of the Human Community," în *The City*, pp. 63-79 editat de Robert E Park, Ernest W. Burgess și Roderick D. McKenzie. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Michelson, W. H. (1976). *Man and His Urban Environment*. Reading; Sydney: Addison-Wesley Publishing Company.

- Paley, William, *Encyclopædia Britannica Online*. <<http://www.search.eb.com/bol/topic?eu=59551&scntn=1>> [pagină accesată pe 14 Decembrie 2001].
- Park, Robert E. (1952). *Human Communities: The City and Human Ecology*. Glencoe, Ill.: The Free Press.
- Park, Robert E. și Ernest W. Burgess. (1969). *Introduction to the Science of Sociology: including the original index to basic sociological concepts*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Rauschenbush, Winifred, (1979). *Robert E. Park: Biography of a Sociologist*. Durham, NC: Duke University Press.
- Schmidt, Alfred, (1971). *The Concept of Nature În Marx*. London: NLB.
- Thomson, Arthur J. (1910). Darwin's Predecessors, În *Darwin and Modern Science: Essays În Commemoration of the Centenary of the Birth of Charles Darwin and of the Fiftieth Anniversary of the Publication of the Origin of Species*, pp. 3-17, A. C. Seward (ed.). Cambridge: University Press.
- Thomson, Arthur J. (1911). *Darwinism and Human Life: The South African Lectures for 1909*. New York: Henry Holt și Company; London, Andrew Melrose.
- Tönnies, Ferdinand, (1957). *Community and Society (Gemeinschaft und Gesellschaft)*. New York: Harper and Row.
- Turner, Jonathan H., Leonard Beeghley, și Charles H. Powers, (1995). *The Emergence of Sociological Theory*. Belmont, Washington: Wadsworth Publishing Company.
- Vaillancourt, Jean-Guy, (1995). Sociology of the Environment: From Human Ecology to Ecosociology. În *Environmental Sociology: Theory and Practice*. pp. 3-32, Michael D. Mehta and Eric Ouellet (ed.), Toronto: Captus Press.
- Wallace, Ruth A. și Alison Wolf (1999). *Contemporary Sociological Theory: Expanding the Classical Tradition*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Wells, H.G., Julian Huxley, și G. P. Wells. (1938). *The Science of Life*. London: Cassell și Company.
- Wilhelm, Sidney M., (1964). The Concept of the 'Ecological Complex': A Critique. *The American Journal of Economics and Sociology* 23, 241-248.
- Wirth, Louis, (1945) Human Ecology. *American Journal of Sociology*, 50, 483-488.
- Young, Robert M. (1985). Darwinism Is Social. În *The Darwinian Heritage*, pp. 609-638, David Kohn (ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Zamfir, Cătălin și Lazăr Vlăsceanu (coord), (1993). *Dicționar de Sociologie*. București: Editura Babel.

Abstract

The area of study developed within the Chicago School În the 1920s and 1930s and known as human ecology is one of the first approaches În sociology to take into account the natural environment În explaining social phenomena. This paper seeks to explore the theoretical foundations of this field of study, initiated mainly by Robert E. Park, Roderick McKenzie, and Ernest W. Burgess and to argue that despite its alleged similarity with plant and animal ecology, human ecology is not dealing with real ecological processes but rather with social processes.

After presenting the theoretical arguments of human ecology, I develop a comparison between plant/animal and human ecology with the intent of pointing out the substantive differences between these two areas of study. În order to explain this finding, I approach it În two different ways. First, I set about to examine the intellectual origins of human ecology, focusing on their development within the natural sciences (Darwinism and general ecology) as well as on their lesser known history within the social and theological thought of the eighteenth and nineteenth centuries. Second, I point to a possible sociological conceptualization of what human ecologists interpret as ecological manifestations of the biotic substructure of society. Both approaches seem to support the hypothesis of this study, namely that the human ecology of the Chicago School does not refer to ecological processes – În the sense of the natural sciences – but to social processes that have been conceptually transformed and naturalized În order to explain social reality În biologicistic terms. The reasons for this approach adopted by the human ecologists can be explained as an endeavour to articulate a functionalist view of society. The paper concludes with a discussion of the migration of concepts between the natural and social sciences.